

SBB-project 1990

In 1990 werden opnieuw de nodige bezittingen van Staatsbosbeheer geïnventariseerd op broedvogels. Zoals eerder uiteengezet (SOVON-Nieuws 1989 nummer 2) snijdt het mes hierbij aan twee kanten: SBB krijgt de beschikking over vogelgegevens die gebruikt zullen worden bij het opstellen van beheersplannen voor haar terreinen, en SOVON krijgt informatie over grote gebieden waaruit nog weinig bekend is. In 1990 bestond de SBB-ploeg uit de vaste krachten Rob Bijlsma, Willem van Manen en Rob Vogel, terwijl Fred Helmig, Fred Hustings en Norbert Kwint werden ingeschakeld om de gaten te dichten. Bijna 11.000 ha werd onder de loop genomen (figuur 1). Hieronder worden wat voorlopige resultaten aan het daglicht blootgesteld.

In het Hogeland (Groningen) werden 12 jonge loofhoutbosjes (225 ha) onderzocht. Dit leverde niet alleen veel Grasmussen op, maar ook enkele soorten die gezien de omgeving en aard van het bos minder voor de hand liggend zijn. Voorbeelden zijn Sperwer (in een meidoorn!), Ransuil (15), enkele Fluiters en, als klap op de vuurpijl, een Buidelmees met jongen. Ruim 1000 ha natte graslanden en petgaten in Zuidwesterkwartier, eveneens Groningen, bleken naast veel weidevogels ook Bruine Kiekendief, Klein waterhoen en Zwarte Stern (3) te herbergen.

In Drenthe werd gekarteerd in de noordelijkste boswachterij van formaat in Nederland, de 1000 ha grote Boswachterij Gielen. Naast veel overeenkomsten met andere Drentse boswachterijen waren er ook de nodige afwijkingen. Vooral de rijkere noordoostelijke helft stond hiervoor garant. Soorten als Houtsnip (14), Groene Specht (10) en Bosuil (3) zijn er voor Drentse begrippen talrijk. Havik (10), Buizerd (20), Ransuil (36) en Fluiter (83) waren relatief algemeen. Het voorkomen van Klapekster (1), Kleine Plevier (2), Oeverzwaluw (148) en twee so-

litaire IJsvogels in juli is een aparte vermelding waard.

Onze kennis van de bossen in de IJsselmeerpolders is weer wat uitgebreid dankzij veldwerk in het Kuinder- en Voorsterbos in de Noordoostpolder (samen 1700 ha). Net als in de vorig jaar onderzochte bossen in Flevoland bleken Houtsnip (76) en Appelvink (248) talrijk voor te komen. Kromsnaveels waren goed vertegenwoordigd via Ransuil (47), Kerkuil (1), Havik (13), Sperwer (19), Buizerd (23) en Wespandief (3). Kleine Bonte Specht (7), Glanskop (12) en Boomklever (1) hielden eveneens territoria bezet. Opvallend was voorts het broeden van een drietal IJsvogelsparen.

De Veluwe komt er in het SBB-project niet slecht af. Nadat vorig jaar het Kootwijkerzand voor de bijlgang, werden dit jaar de boswachterij Garderen (2000 ha) en de boswachterij Ughelen-Hoenderloo (3000

ha) onderzocht. Degenen die de Centrale Veluwe uit het zomerhalfjaar kennen, weten dat de inventarisator heeft rondgelopen op de ongeveer droogste zandgronden van Nederland. Door de zon en de droge bodem krijgen de zandverstuivingen en heidevelden in de zomer een woestijnachtig aanzien waarbij stofwolken en hete luchttrillingen veel vogels aan het kijkerbeeld van de spiedende vogelaar onttrekken. In de bossen zijn grove dennen en berken aspectbepalend. Deze boomsoorten kunnen de droogte, het barre microklimaat en de wildvraat het best trotseren en weten zich langs natuurlijke wijze goed te verjongen.

De boswachterij Garderen voldoet perfect aan dit beeld, hoewel naast grove den ook her en der douglas is ingeplant. Naast de ruim 1600 ha bos bestaat de boswachterij uit stuifzand met korstmosvegetaties en verspreide vliegdennen. De boswachterij

Figuur 1. Onderzochte gebieden. (1) Hogeland, (2) Zuiderwesterkwartier, (3) Gielen, (4) Kuinder- en Voorsterbos, (5) Garderen en Ughelen-Hoenderloo, (6) Waterland, (7) Bunder- en Savelsbos.

Ugchelen-Hoenderloo bestaat, behalve ruim 200 ha glooiende heide, geheel uit bos. Grove dennen zijn in deze bossen zo mogelijk nog prominenter aanwezig dan bij Garderen. Ter beteugeling van bosbranden is in het verleden een stelsel van beukenlanen aangelegd waardoor nu veel prachtige knoestige beuken zijn te bewonderen. De boswachterij gaat ook door het leven als "Staatswildreservaat"; ruim de helft is als rustgebied niet toegankelijk voor het publiek. In deze gedeelten leven talloze edelherten en zwijnen. De zwijnen verliezen in de nachtelijke uren veel van hun schuwheid, en zwermen dan vaak onder oorverdovend geknor als lastige horzels om de inventarisator heen.

De inventarisatie van Garderen en Ugchelen-Hoenderloo had, net zoals in het Kootwijkerzand vorig jaar, heel wat verrassingen in petto. Wat te denken van een mannetje Ruigpootuil die, nadat de lokroep met behulp van een cassette recorder was afgedraaid zowaar luidkeels antwoordde! Overigens doet zo'n waarneming de vraag rijzen of er wellicht meer Ruigpootuilen op de Veluwe rondhangen. De dichtheid die sommige roofvogelsoorten in de arme bossen bereiken is verrassend. Vooral de Buizerd boerde goed met een gemiddelde dichtheid van ruim 1 paar/100 ha. Boven de heidevelden konden vaak hardnekkig biddende Buizerds worden opgemerkt, die het dan vaak hadden gemunt op hagedissen. Daarnaast stonden vooral jonge konijnen op het menu. De Sperwer was schaars in het Staatswildreservaat maar met 14 paren goed vertegenwoordigd in de boswachterij Garderen. Dit is wellicht het gevolg van een gunstig voedselaanbod: rondom de dorpen Garderen en Stoe stortten de Sperwers zich met graagte op de aldaar aanwezige groepen Spreeuwen.

Overigens bestaan er meer verschillen tussen Garderen en Ugchelen-Hoenderloo. Zo was de Bosuil met 13 paar in Garderen schaars maar met 51 paar vrij talrijk in het Staatswildreservaat. In de vele beukenlanen waren dan ook veel geschikte holtten aanwezig om in te nestelen. Spectaculair is de verspreiding van de Groene Specht, die op de Veluwe

van west naar oost gaande steeds schaarser wordt. Verschillen tussen Garderen en Ugchelen-Hoenderloo illustreren dit: Garderen 12 paar (0.6/100 ha) tegen 1 paar in Ugchelen-Hoenderloo (<0.1/100 ha). Frappant waren ook de verschillen bij de Kruisbek, die in 1990 het tweede achtereenvolgende slechte jaar doormaakte: 33 paar in het Staatswildreservaat tegen twee paar in Garderen! De oude bossen tussen Ugchelen en Hoenderloo, dennen afgewisseld met Fijnspar, weten zelfs in een absoluut Kruisbekken-daljaar nog acceptabele aantallen aan zich te binden. Overigens waren alle plaatsen met oude fijnsparren ook goed voor Vuurgoudhanen; 90 territoria in de hele boswachterij, tegen slechts 22 in Garderen.

Een daverende aanwinst voor de Veluwe bossen is de Raaf die in de geïnventariseerde bossen met liefst acht paren aanwezig was. Hiervan broedden vijf paren succesvol. Door de vèrdragende oergeluiden en het actieve vlieggedrag is deze uit de kluiten gewassen zwartrok moeilijk te missen. Vooral vlak voor het uitvliegen van de jongen staan de Raven garant voor spektakel, hetgeen zich ondermeer manifesteert in een aaneenschakeling van luchtgevechten met Buizerds en Haviken.

Op de zandverstuivingen van Garderen behoorde de Boomleeuwerik met 96 paren tot de talrijkste vogelsoorten. Dit sluit goed aan bij wat Rob Bijlsma vorig jaar in het Kootwijkerzand vond; hiermee vormde Garderen vroeger trouwens één geheel. In juni trachten Raven geregeld via spectaculaire loopings in het lucht ruim jonge Boomleeuweriken te verschalken. De zandverstuivingen in Garderen zijn te klein om aantrekkelijk te zijn voor Duinpiepers: slechts twee paren. Roodborstapuiten lieten het er volledig afweten, in schril contrast met de 60 paren op de Hoog Buurlose Heide en de heideterreinen van Radio Kootwijk. Deze kurkdroge heidevelden, met opslag van berk, vuilboom en braam bleken verrassend genoeg ook Grauwe Klauwieren te huisvesten; in de SBB-terreinen en omliggende gebieden liefst acht paren. Op de zandverstuivingen en op zandige plekken in dennenbossen werden representanten van het

zeer voedselarme milieu gevonden: Draaihals en Klapexster. De elf Draaihalzeparren nestelden in schlemielige berken op zonnige en insectenrijke plaatsen. Klapexsters zijn wellicht de heimelijkste broedvogels van open terreinen en open dennenbossen op de Centrale Veluwe. De tien vastgestelde paren (SBB-terreinen en omliggende gebieden) vormen een wezenlijk deel van de Nederlandse broedpopulatie.

Na twee jaar inventariseren op de Centrale Veluwe wordt steeds duidelijker dat Staatsbosbeheer hier van diverse broedvogelsoorten een belangrijk deel van de Nederlandse populatie onder de hoede heeft. Nu zal door middel van een doordacht beheer getracht worden om deze soorten ook in de toekomst als broedvogel te behouden; een duidelijk voorbeeld van hoe een broedvogelinventarisatie kan bijdragen aan het behoud van onze zeldzaamheden.

Werd het zwoegen op de Veluwe beheerst door zand en stof, aanmerkelijk vochtiger omstandigheden werden aangetroffen in Varkensland en Oostzanerveld in Waterland (1100 ha). Deze veenweidegebieden onder de rook van Amsterdam konden alleen varende in een jol worden doorkruist. Bovendien werd de inventarisatie bemoeilijkt (maar ook opgeluisterd) door het vokale geweld van de enorme aantallen weidevogels, aangevoerd door de Gutto met 482 paar. In de rietzomen bleken Kleine Karekieten (281) numeriek te overheersen, maar zij werden overstemd door agressief razende Rietzangers (235). De aantallen Krakenden (59) waren buiten verwachting. Roerdomp (4), Bruine Kiekendief (4), Porseleinhoen (5), Kwartelkoning (1), Kluut (11), Grote Karekiet (1) en Zwarte Stern (4) konden het buitenleven nog verder veraangename.

Wie in Nederland fraaie hellingbossen wil bekijken kan zich wellicht het best vervoegen aan de voet van Bunder- en Savelsbos. De geringe oppervlakte (samen 430 ha) in aanmerking genomen, is het inventariseren hier tijdrovend vanwege de hoogteverschillen, de braamgroei en de rijkdom aan vogels. In deze vrijwel geheel door loofhout (met name es) ge-

Grote Gele Kwikstaart (Sjef Kerkhofs)

domineerde bossen doen Groene Specht (22), Fluiters (60), Grauwe Vliegenvanger (290), Glanskop (200), Boomklever (130) en Appelvink (130) het goed terwijl, typerend voor de streek, Zwarte Specht en Kauw ondanks geschikt ogende habitat ontbreken. On-Nederlands maar zeer Zuid-Limburgs is het voorkomen van Vuurgoudhaantjes in door klimop overwoekerde delen puur loofbos; helaas is het ontbreken van de Nachtegaal tegenwoordig even kenmerkend voor deze appendix van Nederland. In het natte Bunderbos, waar talloze beekjes ontspringen, bleken 5 paar Grote Gele Kwikstaarten te broeden, terwijl de boomgaarden en meidoornhagen langs het Savelsbos 11 paar Kramsvogels en tientallen Grasmussen en Geelgorzen opleverden.

Tot zover dit beknopte relaas over de bevindingen van 1990. Die van 1988 en 1989 zijn inmiddels voor het merendeel gebundeld in een serie rapporten, waarin de resultaten uitvoerig besproken worden.

De titels zijn hieronder vermeld. Liefhebbers kunnen deze rapporten bestellen door overmaking van het genoemde bedrag op giro 2905988 t.n.v. SOVON of banknr. 10.51.17.056 (RABO).

Vermeld het gewenste rapportnummer, en verhoog het bedrag van het rapport met de portokosten. S.v.p. controleren of naam en adres correct zijn ingevuld op bank- en giro-opdrachtformulieren. De ledenprijs geldt ook voor waarnemers (BMP, PTT, BSP-medewerkers), mits opgenomen in het adressenbestand van SOVON.

89-03 T. Eggenhuizen. Broedvogelinventarisatie Sneekerveer e.o. 1988.

89-04 T. Eggenhuizen. Broedvogelinventarisatie Vierhouterbos e.o. 1988.

90-01 Rob L. Vogel. Broedvogels van Boswachterij Appelscha in 1989.

90-02 Rob L. Vogel. Broedvogels van Boswachterij Gaasterland in 1989.

90-03 Rob G. Bijlsma. Broedvogels van de Wageningse Uiterwaarden in 1989.

90-04 Rob G. Bijlsma. Broedvogels van het Kootwijkerzand in 1989.

90-05 Rob G. Bijlsma. Broedvogels van Roggebotzand, Reve-Abbert, Spijk-Bremerberg en Harderbos (Oostelijk Flevoland) in 1989.

90-06 Rob L. Vogel. Broedvogels van een elftal SBB-terreinen in Zuidoost-Friesland in 1989.

90-07 Rob L. Vogel. Broedvogels van Boswachterij Ruurlo in 1989.

Nummer	Gebied	Leden	Overig	Porto
89-03	Sneekerveer	f5,50	f8,25	f5,50
89-04	Vierh. bos	f5,50	f8,25	f5,50
90-01	Appelscha	f9,50	f12,50	f5,50
90-02	Gaasterland	f7,75	f10,50	f5,50
90-03	Wag. uiterwaard.	f5,00	f7,50	f5,50
90-04	Kootwijkerzand	f6,50	f9,25	f5,50
90-05	Oostel. Flevol.	f16,95	f19,50	f5,50
90-06	ZO-Friesland	f12,00	f14,75	f5,50
90-07	Ruurlo	f6,75	f9,50	f5,50

Vereniging

Landelijke Dag 1990

De landelijke contactdag zal plaatsvinden op 15 december 1990 in De Reehorst te Ede. Op het voorlopige programma is plaats ingeruimd voor de volgende thema's:

- P. Opdam: effecten van versnippering op vogelpopulaties
- RIN: watervogeltellingen
- SOVON: hoe is het de moerasvogels vergaan?
- Natuurmonumenten: veranderingen in de waterkwaliteit
- Vogelbescherming: praktijkvoorbeeld Lepelaar

Er is dit jaar meer tijd voor informele contacten tijdens de pauzes. Leden en Vogelwerkgroepen krijgen te zijner tijd een gedetailleerd programma toegezonden.

Algemene ledenvergadering

Op 6 oktober 1990 zal, in combinatie met een vergadering van het Algemeen Bestuur, tevens een Algemene Ledenvergadering worden gehouden. De agenda is nog niet compleet, maar op het programma staan onder meer: jaarrekening 1988-89, jaarverslag 1989, begroting 1991 en evaluatie projecten. Belangstellenden kunnen zich schriftelijk opgeven bij SOVON t.a.v. Administratie, waarna zij over enige tijd een agenda en uitnodiging zullen ontvangen.

Bosrietzanger (Ton Eggenhuizen)